

Wojciech Siciński

Ślady osadnictwa ludności kultury przeworskiej

Badania wykopaliskowe na stanowisku 20 w Redczu Krukowym, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie ujawniły nieliczne ślady penetracji tego obszaru w młodszym okresie przedrzymskim oraz w okresie wpływów rzymskich przez ludność kultury przeworskiej. Materiał zabytkowy z tego przedziału czasowego odnotowano jedynie w dwóch obiektach archeologicznych oraz w 12 odcinkach badawczych (tabela 105). W przypadku jednego obiektu jego związek z ludnością kultury przeworskiej został określony wyłącznie na podstawie datowania radiowęglowego. Dzięki przyjętej bardzo dokładnej metodzie eksploracji powierzchni stanowiska (przesiewanie kolejnych warstw mechanicznych oraz planigraficzne dokumentowanie położenia materiału ruchomego w obrębie poszczególnych odcinków badawczych) pozyskiwano go już z warstwy ornej oraz od I do IX warstwy mechanicznej. Prawdopodobieństwo pominięcia nawet drobnych ułamków ceramiki, czy też innych przedmiotów zabytkowych w trakcie badań terenowych przy tej metodzie możemy określić jako minimalne. W związku z czym możemy uznać, że został on wydobyty oraz zadokumentowany w całości.

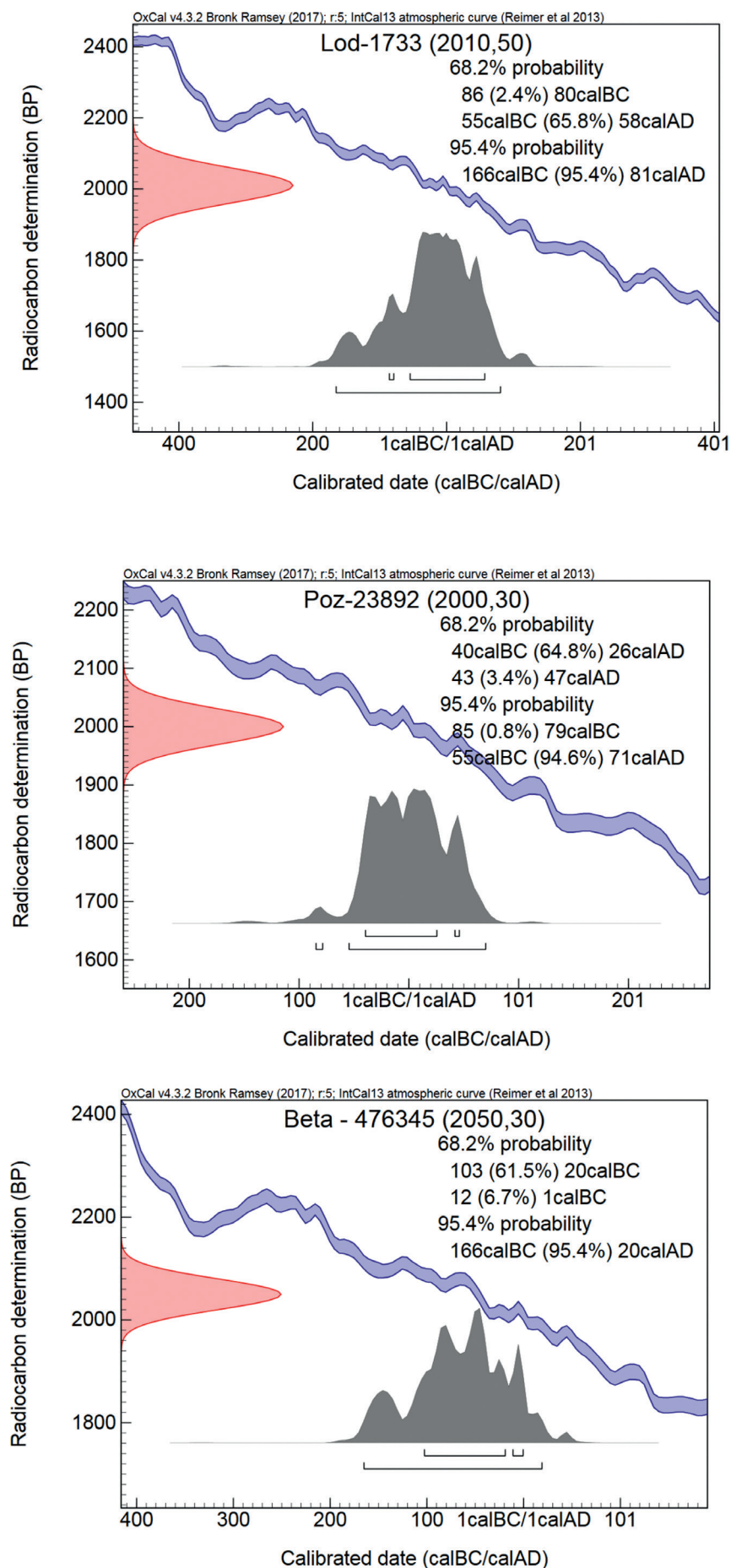
Obiekty nieruchome

Na omawianym stanowisku odkryto jedynie trzy obiekty archeologiczne, które można wiązać z działalnością ludności kultury przeworskiej. Dwa z nich mają charakter gospodarczy, ostatni natomiast sepulkralny. Do pierwszej kategorii zaliczono obiekt 87 odkryty w odcinku 323. Odsłonięty został na głębokości około 70 cm od współczesnej powierzchni gruntu, co świadczy także o dość intensywnych procesach eolicznych zachodzących po okresie jego użytkowania. Przebadany został częściowo, jego uchwycone wymiary wynosiły 144×105 cm, a głębokość łukowato uformowanej warstwy użytkowej 33 cm (tablica 327: 1). Wypełnisko kształtu nieckowatego stanowił czarny, przepalony piasek z węglami drzewnymi, a także przepalone kamienie oraz dwa bardzo drobne, niecharakterystyczne ułamki ceramiki kultury przeworskiej o trudnej do ustalenia chronologii. Na podstawie charakteru wypełniska możemy przyjąć, że opisywany obiekt pełnił funkcję paleniska. Pobrano z niego próbę do datowania radiowęglowego, która przyniosła datę $Lod - 1733 \pm 2010 \pm 50 \text{ BP}$, co po kalibracji daje przedział prawdopodobieństwa 65,8% 55 BC – 58 AD, a przedział 95,4% 166 BC – 81 AD, co odpowiada młodszemu okresowi przedrzymskiemu i początkowi wczesnego okresu rzymskiego (por. ryc. 290).

Drugim obiektem tej kategorii, o numerze 53, jest odkryta w odcinku 209 jama kształtu owalnego o wymiarach 206×190 cm i głębokości 50 cm (tablica 327: 3). Nieckowate wypełnisko stanowił piasek z domieszką jasnoszarej i szarej próchnicy z zawartością fragmentów ceramiki pochodzących głównie z jednego naczynia. Funkcja tego obiektu jest trudna do określenia, w związku z czym możemy go interpretować jako jamę o bliżej nieokreślonym charakterze gospodarczym.

Zupełnie wyjątkowym w skali badań stanowisk osadowych jest obiekt 5 o charakterze sepulkralnym odkryty w odcinku 11 (tablica 327: 2). Jest to zbiorowy pochówek szkieletowy uchwycony na głębokości 60 cm od współczesnej powierzchni gruntu. Jama grobowa miała kształt zbliżony do prostokąta o wymiarach 232×78 cm i głębokości 36 cm i zorientowana była na kierunku N – S. W jej wypełnisku, który stanowił piasek z domieszką szarej i jasnoszarej próchnicy, zidentyfikowano¹ fragmenty czaszki pochodzące prawdopodobnie z dwóch piramid kości skroniowych, ułamek żuchwy oraz 25 luźnych zębów stałych pochodzących zarówno ze szczęki, jaki i żuchwy, charakteryzujących się zróżnicowanym stanem zachowania koron zębowych. Ze szkieletu postkranialnego zidentyfikowano fragment dolnej części trzonu kości udowej przynależącej do osobnika dorosłego oraz drobne wycinki pochodzące z trzonów kości długich. Materiał kostny najprawdopodobniej pochodzi od co najmniej trzech osobników w wieku *adultus* (25–35 lat), *adultus* (około 25 lat) oraz kolejnego osobnika

¹ Analizę antropologiczną wykonała dr Anna Zielińska.

Ryc. 290. Redecz Krukowy stan. 20, woj. kujawsko-pomorskie. Kalibracja oznaczeń C-14 związanych z osadnictwem kultury przeworskiej.
 Fig.290. Redecz Krukowy, site 20, district of Włocławek, province of Kuyavia-Pomerania. Calibration of C-14 dating – data connected with the Przeworsk culture settlement.

dorosłego. Ze względu na brak fragmentów diagnostycznych nie określono płci żadnego z osobników. Ponadto wydzielono kilka drobnych fragmentów kości przepalonych, wśród których zidentyfikowano ułamek sklepienia czaszki oraz drobne wycinki trzonów kości długich. Zawartości kulturowej w wypełniku jamy grobowej nie stwierdzono. Mimo bardzo złego stanu zachowania materiału kostnego, jego lokalizacja w jamie grobowej pozwala określić orientację szkieletów z czaszkami po stronie południowej.

Z dostępnego materiału kostnego wykonano dwie daty radiowęglowe. Pierwsza z nich dała datę Poz-23892 2000 ± 30 , która po kalibracji pokazała przedział prawdopodobieństwa 68,2% 40 BC – 26 AD i przedział 95,4% 55 BC – 71 AD. Druga data to Beta – 476345 2050 ± 30 BP co po kalibracji daje przedział prawdopodobieństwa 68,2% 103 – 1 BC, a przedział 95,4% 166 BC – 20 AD. Obie daty są bardzo zbliżone i wskazują na młodszy okres przedrzymski i początek wczesnego okresu rzymskiego. Wykazują także dużą zgodność z datą uzyskaną z obiektu 87 (por. ryc. 290).

W kontekście omawianego stanowiska jest to obiekt absolutnie wyjątkowy, a fakt ten dodatkowo potęguje miejsce pochówku poza obszarem cmentarzyska. Groby szkieletowe w kulturze przeworskiej pojawiają się w fazie A₂ młodszego okresu przedrzymskiego głównie na Dolnym Śląsku (A. Błażejowski 1998, s. 20) oraz na Kujawach (T. Dąbrowska 1988, s. 145), gdzie wiązane są z tradycją celtycką (A. Błażejowski 1998, s. 23 tam dalsza literatura). Na Śląsku spotykane są także na terenie osad, gdzie interpretowane są jako ofiary zakładzinowe lub też jako ofiary mordów rytualnych, wyraźnie nawiązujących do zwyczajów celtyckich z obszaru Galii (A. Błażejowski 1998, s. 30, 34). W przypadku omawianej osady w Redczu Krukowym dysponujemy nikłymi śladami osadnictwa kultury przeworskiej, dlatego też interpretacja założenia grobu zbiorowego może być rozpatrywana wyłącznie hipotetycznie. Lokalizacja grobu poza nekropolią oraz w zasadzie poza osadą wskazuje, że ta trójka dorosłych osobników z nieznanymi nam powodów została potraktowana w sposób szczególny. Możemy tylko domniemywać, że mogło to nastąpić wskutek wykluczenia ich z lokalnej społeczności ze względu na nieprzestrzeganie norm społecznych, czy też nienaturalną śmierć (K. Skóra 2015, s. 131). Przyczyny mogły być także zupełnie inne, tym niemniej szczególną uwagę zwraca także fakt pochowania w jednym grobie aż trzech osobników, co w warunkach kultury przeworskiej jest przypadkiem absolutnie jednostkowym.

Ruchomy materiał zabytkowy

Badania wykopaliskowe na stanowisku 20 w Redczu Krukowym, mimo dużej skali prac terenowych, dostarczyły w sumie niewielu zabytków, które możemy wiązać z osadnictwem kultury przeworskiej. Materiał ten jest w dużej mierze bardzo ułamkowy, a rejestrowany był na dużej przestrzeni stanowiska, poczynając od sondażu umieszczonych w jego strefie wschodniej, poprzez część centralną z największym ich zgrupowaniem w odcinku 209, po strefę zachodnią, gdzie oprócz pojedynczych fragmentów ceramiki pochodzących głównie z warstwy ornej i I warstwy mechanicznej odkryto kilka zabytków wydzielonych w postaci szklanych paciorków.

CERAMIKA

Badania na prezentowanym stanowisku dostarczyły w sumie 145 fragmentów ceramiki kultury przeworskiej, z czego aż 106 ułamków odkryto w obrębie odcinka 209 w warstwach od I do IV. Z tej liczby przynajmniej 28 fragmentów pochodzi z jednego, częściowo zrekonstruowanego naczynia, które odkryto w wypełniku jamy opisywanej wyżej w warstwach II i III (tabela 105). Technologicz-

nie wszystkie omawiane tu ułamki należą do grupy powszechnie określanej jako ceramika kuchenna, charakteryzującej się powierzchnią zewnętrzną lekko szorstką, barwy brunatnej, wykonanej z masy ceramicznej z domieszką piasku i drobnoziarnistego tłucznia.

Wśród ułamków ceramiki zwraca uwagę fragment pogubionego wylewu odkryty w odcinku 302 w warstwie ornej (tablica 328: 7), wykonany w technologii ceramiki grubościennej, kuchennej, który zdaje się należy wiązać z młodszym okresem przedrzymskim lub samym początkiem wczesnego okresu rzymskiego. Byłby to więc najstarszy element związany z osadnictwem kultury przeworskiej na prezentowanej osadzie, który dobrze koresponduje z datą radiowęglową otrzymaną z obiektu 87 – paleniska, jak również z obiektu 5 z odcinka 11 – zbiorowym pochówkiem szkieletowym.

Większość materiału ceramicznego należy łączyć z już w pełni rozwiniętym okresem rzymskim. Na szczególnie wyróżnienie zasługuje fragmentarycznie zachowane naczynie z obiektu 53 w odcinku 209. Jego ułamki odkryto zarówno w wypełniku obiektu, szczególnie w warstwach II i III oraz poza nim, tuż przy jego krawędzi od strony południowo zachodniej w warstwie II. Ponadto ułamki tego naczynia były lokalizowane zarówno w warstwie ornej oraz w warstwie I omawianego odcinka. Można więc stwierdzić, że fragmenty omawianego naczynia nie uległy znaczącym przemieszczeniom po okresie jego zniszczenia i zakończeniu użytkowania obiektu. Morfologicznie jest to forma szerokootworowa o średnicy lekko pogrubionej krawędzi nieco mniejszej od największej wydętości brzuśca, szyjka jest krótka, lekko wklęsła, brzusec baniasty, a dno lekko wyodrębnione (tablica 327: 7). Możemy je więc określić jako naczynie baniaste o esowatym profilu. Jego pierwowzorów możemy doszukiwać się w naczyniach grupy V wyróżnionej dla materiałów wczesnorzymskich przez T. Lianę (1970, s. 439, 464 tabl. II). Chronologicznie jednak nasz okaz należy umieszczać u schyłku wczesnego i w młodszym okresie rzymskim, na co wskazują analogie z osad w Ludwinowie, pow. Włocławek (I. Marchelak 2011, ryc. 24: 4) i Kucowie, pow. Bełchatów (H. Machajewski 1995, tabl. V: 7) oraz z cmentarzyska w Gozdowie, pow. Zgierz (W. Siciński 2010, s. 31, ryc. 61: 2 i 77: 10).

Pozostały materiał ceramiczny z tego okresu jest zachowany zbyt ułamkowo, by można go określić pod względem morfologicznym. Z fragmentów krawędzi naczyń należy wymienić formy wychylone na zewnątrz pochodzące z odcinka 209 (tablica 327: 4) i odcinka 303 (tablica 328: 8) oraz pogrubione z odcinka 209 (tablica 327: 5). Na uwagę zasługują jeszcze fragmenty brzuśców naczyń zdobionych pionowymi, wąskimi liniami rytymi, odkryte w odcinku 6 w warstwie ornej (tablica 328: 2) i 144 w warstwie I (tablica 328: 5). Są to typowe dla kultury przeworskiej sposoby zdobienia ceramiki spotykane w długim odcinku czasowym okresu rzymskiego. Wspomnieć należy także o ułamkach lekko wyodrębnionego dna z odcinka 209 (tablica 327: 6) i dna wklęsłego z odcinka 144 (tablica 328: 6).

PACIORKI

Na szczególne wyróżnienie w badaniach stanowiska 20 w Redczu Krukowym zasługuje odkrycie aż trzech paciorków szklanych, co jest niewątpliwą zasługą przyjętej bardzo szczegółowej metody badawczej.

Pierwszy z nich odkryty został w warstwie ornej odcinka 44 (tablica 328: 4). Zachowany w połowie, barwy żółtej, przezroczysty, o średnicy 12 mm i średnicy kanalika 2 – 3 mm. Możemy go zaliczyć do grupy I typu 9 odpowiadającego paciorkom kulistym, średniej wielkości (M. Tempelmann-Mączyńska 1985, tabl. I: 9). Paciorki te spotykane są dość często na dużym obszarze europejskiego barbaricum w okresie od fazy B₂/C₁ po okres wędrówek ludów (M. Tempelmann-Mączyńska 1985, s. 27).

Kolejny paciorek, zachowany w całości, odkryty został w odcinku 4, również w warstwie ornej (tablica 328: 1). Należy on równie do grupy I paciorków, typu 21 obejmującego formy kuliste, małe, wykonane z przezroczystego szkła barwy żółtej. Jego średnica wynosi 7 mm, wysokość 6 mm,

a średnica kanalika 1 – 2 mm. Datowanie tego typu paciorków obejmuje fazy B₂/C₁, poprzez młodszy i późny okres rzymski (M. Tempelmann-Mączyńska 1985, s. 29).

Ostatni z paciorków, zachowany w połowie, odkryty został w warstwie I odcinka 36 (tablica 328: 3). Jego średnica wynosi 14 mm, a średnica kanalika 3,5 mm. Wykonany został z niebieskiego, przezroczystego szkła i zdobiony jest białą linią falistą. Reprezentuje typ 260a w grupie XXII, który spotykany jest od końca fazy B₂ po okres wędrówek ludów (M. Tempelmann-Mączyńska 1985, s. 53).

Paciorki szklane w okresie wpływów rzymskich należą do rzadkich znalezisk na terenie osad, będąc częstszym elementem wyposażenia zespołów grobowych. Dlatego też odkrycie ich aż trzech egzemplarzy należy uznać za zupełnie wyjątkowe, zwłaszcza mając na uwadze tak znikome ślady osadnictwa kultury przeworskiej na tym stanowisku.

Chronologia

Zaprezentowane powyżej nieliczne materiały kultury przeworskiej z osady w Redczu Krukowym pozwalają na wydzielenie dwóch epizodów użytkowania terenu stanowiska. Pierwszy z nich możemy datować na młodszy okres przedrzymski, ewentualnie na okres około przełomu er. Jest on reprezentowany przez dwa obiekty archeologiczne. Należy tu wymienić przede wszystkim wielopochówkowy grób szkieletowy, który jak dotąd nie znajduje analogii na dotychczas publikowanych kujawskich stanowiskach archeologicznych z tego przedziału czasowego. Pochówki szkieletowe są oczywiście obecne na birtualnych cmentarzyskach kultury przeworskiej na obszarze Kujaw już w fazie A₂ młodszego okresu przedrzymskiego, gdzie wyposażone są w zestawy zabytków typowe dla kultury przeworskiej. Pojawienie się szkieletowego obrządku pogrzebowego uważane jest za wpływ Celtów, jaki wnieśli w kształtowanie się procesów osadniczych w młodszym okresie przedrzymskim m.in. na Kujawach (A. Cofta Broniewska 1979, s. 218–222; A. Kokowski 1991, s. 115–149). W naszym wypadku odkrycie potrójnego szkieletowego pochówku w miejscu odosobnionym, poza terenem cmentarzyska, jak i w zasadzie poza terenem osady, należy uznać za zupełnie wyjątkowy, nie mieszczący się w dotychczas znanych normach obowiązujących w traktowaniu zmarłych.

Drugim z obiektów jest palenisko nr 87 z odcinka 323. Oba obiekty są znacznie oddalone od siebie i wykazują związek wyłącznie czasowy, choć w dość szerokich ramach. Ponadto do młodszego okresu przedrzymskiego możemy zaliczyć nieliczne ułamki ceramiki znalezionej luźno w kilku odcinkach badawczych, w tym fragment pogrubionej krawędzi naczynia z odcinka 302, będące świadectwem nikłej penetracji obszaru stanowiska w tym okresie przez ludność kultury przeworskiej.

Po raz drugi uwagę ludności kultury przeworskiej obszar ten zwrócił w okresie rzymskim. Z tego czasu pochodzą nieliczne materiały ceramiczne, w tym częściowo zrekonstruowane baniaste naczynie o esowatym profilu i wyjątkowo aż trzy szklane paciorki. Zabytki te nie pozwalają jednak na uściślenie chronologii, zwłaszcza paciorki, spotykane są w dość szerokim przedziale czasowym. Dlatego też w przybliżeniu możemy określić chronologię tych materiałów na młodszy okres rzymski (druga połowa II – połowa III wieku n.e.). Materiały te mogą dowodzić, że w niezbyt dużej odległości od omawianego stanowiska może znajdować się stała osada ludności kultury przeworskiej, a ich obecność tu jest efektem penetracji gospodarczej tego terenu przez jej mieszkańców.

Tabela 105. Redecz Krukowy stan. 20, pow. Włocławek. Materiał zabytkowy kultury przeworskiej.

lp	odcinek	warstwa	obiekt	rodzaj zabytku	ilość	rycina	uwagi
1	4	orna		paciorek szklany	1	2: 1	z sita
2	6	orna		ceramika	1	2: 2	z sita
3	7	orna		ceramika	1		z sita
4	36	I		paciorek szklany	1	2: 3	z sita
5	44	orna		paciorek szklany	1	2: 4	z sita
6	143	orna		ceramika	10		z sita
7	143	I		ceramika	5		planigrafia
8	144	orna		ceramika	3		z sita
9	144	I		ceramika	7	2: 5-6	planigrafia
10	144	II		ceramika	3		planigrafia
11	160	orna		ceramika	1		z sita
12	206	orna		ceramika	4		z sita
13	209	orna		ceramika	2		z sita
13	209	I		ceramika	14		planigrafia
14	209	I		ceramika	3		z sita
15	209	II		ceramika	41	1: 4-6	planigrafia
16	209	II		ceramika	5		z sita
17	209	III		ceramika	7		planigrafia
18	209	III		ceramika	4		z sita
19	209	II,III	53	ceramika	28	1: 7	rekonstrukcja naczynia
20	209	IV		ceramika	3		planigrafia
20	297		87	ceramika	2		planigrafia
21	302	orna		ceramika	3	2: 7	z sita
22	303	orna		ceramika	1	2: 8	z sita